

ქმედების დასჯადობის დაწესების კონსტიტუციურსამართლებრივი ზღვარი

პროფესორი, სამართლის დოქ. *მერაბ ტურავა*, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარე

I. შესავალი

სისხლის სამართლის დოგმატიკასა და პრაქტიკაში დღემდე დისკუსიის საგანს წარმოადგენს საკითხი იმის თაობაზე, თუ რა ტიპის ქცევა შეიძლება დაისაჯოს სისხლისსამართლებრივი ნორმების მეშვეობით, რამდენად ფართოა კანონმდებლის მიხედულების ფარგლები სისხლის სამართლის პოლიტიკის დაგეგმვისა და შემუშავების პროცესში და უნესებს თუ არა კონსტიტუცია მას შინაარსობრივ საზღვრებს. ბუნებრივია, ასეთ დროს შეფასების საგანი ვერ იქნება საკანონმდებლო ორგანოს კრიმინალპოლიტიკურად გაუმართლებელი გადაწყვეტილებები სისხლის სამართლის სფეროში. კონსტიტუციური მართლწესრიგისთვის რელევანტურია, თუ რამდენად დაცულია პარლამენტის საკანონმდებლო საქმიანობის თავისუფლების ფარგლებს მიღმა არსებული ის სტანდარტები, რომელთაც საკუთრივ ადამიანის ძირითადი უფლებები და მთლიანად კონსტიტუციით დადგენილი ღირებულებათა ობიექტური წესრიგი ადგენს.

სისხლის სამართალი წარმოადგენს სოციალური წესრიგის დაცვის უკანასკნელ საშუალებას. სამართლის დოქტრინასა და პრაქტიკაში აღიარებულია, რომ მისი ამოცანაა განსაკუთრებით საშიში ქმედებების წინააღმდეგ ბრძოლა.¹ ამ მხრივ, საუბარია სისხლის სამართლის სუბსიდიარულ და ფრაგმენტარულ ბუნებაზე.² თანამედროვე სისხლის სამართლის მეცნიერებაში განვითარდა სხვადასხვა სახის კონცეფციები, რომლებიც მატერიალური სისხლის სამართლის ექსპანსიას გარკვეულწილად ზღუდავენ და ქმედების დასჯადობის დაწესებას ვინრო საზღვრებს უდგენენ. ნაწილი მეცნიერებისა მხარს უჭერს სისხლის სამართლის მოქმედების და-

სამეგობას მხოლოდ სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის მიზნით. განსხვავებული მოსაზრების თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი კანონი, მსგავსად სხვა ნორმებისა, უნდა შემონდგეს მხოლოდ ძირითადი უფლებების, როგორც სახელმწიფოსგან დამცავი უფლებების შუქზე და ამ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება თანაზომიერების პრინციპის განუხრელ დაცვას.

ქართული სისხლის სამართლის კონცეპტუალური საკითხების განხილვისას გვერდს ვერ ავუვლით ამ სფეროში არსებულ გერმანულ-ქართულ წარმატებულ სამეცნიერო თანამშრომლობას. ეს თანამშრომლობა მატერიალური სისხლის სამართლის სფეროში, რომელიც ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაიწყო, დღესაც ნაყოფიერად მიმდინარეობს. უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე საქართველოში განხორციელდა მნიშვნელოვანი რეფორმები და ცვლილებები, რაშიც დიდი წვლილი შეიტანა გერმანულ-ქართულმა ურთიერთობებმა, რაც გამოიხატა არაერთი ერთობლივი პროექტის განხორციელებაში, მათ შორის, ღრმად პატივცემული იუბილარის – ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის და მოგვიანებით ტიუბინგენის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორ *ბერნდ ჰაინრიხის* მონაწილეობით.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ბოლო ათწლეულების მანძილზე, გერმანულმა სამეცნიერო და კულტურულმა ინტერვენციამ საქართველოში თავისი დადებითი შედეგი გამოიღო. არაერთმა სტუდენტმა, მეცნიერმა და პრაქტიკოსმა იურისტმა, სასწავლო და სამეცნიერო მივლინებებით, გერმანიაში მიიღო კარგი თეორიული თუ პრაქტიკული გამოცდილება, რომლის შედეგები თვალსაჩინოა და თავის ზეგავლენას ახდენს ქართველი იურისტების სამეცნიერო, პედაგოგიურ, პრაქტიკულ საქმიანობაზე. მრავალფეროვანი და მრავალმხრივია გერმანულ-ქართული

¹ იხ. *Heinrich, Bernd, Strafrecht Allgemeiner Teil, 6. Auflage, 2019, გვ. 2.*

² იხ. *ტურავა, მერაბ, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, გვ. 18.*

თანამშრომლობა, მათ შორის, სისხლის სამართლის სფეროში.

ნლების მანძილზე სწორედ ამ თანამშრომლობის ერთ-ერთი აქტიური თანამონაწილეა ჩვენი კოლეგა, ღრმად პატივცემული პროფესორი ბერნდ შაინრიხი, რისთვისაც იგი ჩვენი მხრიდან დიდ მადლიერებას და აღიარებას იმსახურებს. სწორედ მას ეძღვნება წინამდებარე ეს სტატია, რომელიც მიმოიხილავს მატერიალური სისხლის სამართლის მოქმედების ფარგლების შემზღუდავ ზემოხსენებულ გარემოებებს, ასევე, დამატებით წარმოაჩენს ბრალის პრინციპის მნიშვნელობას საკითხის შეფასებისა და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმის კონსტიტუციური ჩარჩოს განსაზღვრისათვის.

II. სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფცია

მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი სიკეთის ცნებას³ უდავოდ დიდი ფორმალური მნიშვნელობა გააჩნია სისხლისსამართლებრივი ნორმების ინტერპრეტაციის პროცესში, კონსტიტუციურსამართლებრივ პრაქტიკაში იგი გარკვეულ წინააღმდეგობას აწყდება მის მატერიალურ შინაარსთან დაკავშირებით.⁴ კერძოდ, რამდენად ბოჭავს სამართლებრივი სიკეთის მატერიალური კონცეფცია კანონმდებელს დასჯადი ქმედების შემადგენლობის დაწესების პროცესში, დისკუსიის საგანია თანამედროვე მოდერნისტულ სისხლის სამართალში. ამგვარი მატერიალური შინაარსი, ძირითადად, გამომდინარეობს განმანათლებლობის პერიოდში ჩამოყალიბებული სოციალური კონტრაქტის თეორიიდან. ხსენებული თეორიის ძირითადი არსი სისხლის სამართალთან მიმართებით ვლინდება იმაში, რომ „მოქალაქეებმა სახელმწიფოს გადასცეს სასჯელის გამოყენების უფლებამოსილება იმდენად, რამდენადაც ეს აუცილებელია მშვიდობიანი და თავისუფალი თანაცხოვრების უზრუნველსაყოფად“.⁵

სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინის ფარგლებში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა იმის მიხედვით, თუ როგორი უნდა იყოს სამართლებრივი სიკეთის მატერიალური მოთხოვნა. ძირითადად, გავრცელებული მოსაზრებით, სამართლებრივი სიკეთე არის სისხლისსამართლებრივად დაცული ინტერესი⁶ ან პირობა/მიზანი, რომელიც აუცილებელია პიროვნების თავისუფალი განვითარების, მისი ძირითადი უფლებებისა რეალიზებისა და ფუნქციონირებისთვის.⁷ გარდა სამართლებრივი სიკეთის ცნებასთან დაკავშირებული არაერთმნიშვნელოვანი შეხედულებისა, ასევე არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები იმის თაობაზე, სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა სისხლის სამართლის პოლიტიკას საორიენტაციო ჩარჩოს განუსაზღვრავს, თუ, მის მიღმა, ასევე კონსტიტუციურსამართლებრივად ბოჭავს კანონმდებელს. ერთი შეხედულებით, სოციალური კონტრაქტის თეორია სახელმწიფოსა და მოქალაქეებს შორის, გარკვეულწილად, ინკორპორირებულია კონსტიტუციაში. თავის მხრივ, კონსტიტუციაც ემყარება და გულისხმობს სოციალური კონტრაქტის თეორიის იდეას.⁸ განსხვავებული მოსაზრებით, სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა, ცალკე აღებული, არ ბოჭავს კანონმდებელს დასჯადი ქმედების დაწესების დროს, თუმცა იგი ინტეგრირებულია თანაზომიერების პრინციპში. მათ შორის, როქსინის მოსაზრებით, ქმედების დასჯადობის დაწესება, რომელიც არ ხელყოფს სამართლებრივ სიკეთეს, თავისთავად, არ არღვევს თანაზომიერების პრინციპს, მხოლოდ ინტერესთა ურთიერთშეპირისპირებამ შეიძლება, ცალკეულ შემთხვევაში, მიგვიყვანოს ამ შედეგამდე.⁹

გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ საკუთარი პრაქტიკით არ გაიზიარა სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა, როგორც ქმედების დასჯადობის დაწესების კონსტიტუციური ზღვარი. სასამართლოს პოზიციით, ზემოხსენ-

⁶ იხ. Hassemer, Winfried/Neumann, Ulfried, in: Kindhäuser, Urs/Neumann, Ulfried/Paeffgen, Hans-Ullrich (Hrsg.), Nomos Kommentar zum StGB, 4. Auflage, 2013, Vor §1 Rn. 144.

⁷ იხ. Roxin, Claus, Strafrecht AT I, 4. Auflage, 2006, § 2 Rn. 7.

⁸ იხ. Roxin, Claus, in: Neumann, Ulfried/Herzog, Felix (Hrsg.), Festschrift für Winfried Hassemer, 2010, გვ. 578.

⁹ იხ. Roxin, Claus, Der gesetzgebungskritische Rechtsgutsbegriff auf dem Prüfstand, GA (Goldammer's Archiv für Strafrecht), Vol. 160, 8/2013, 451.

³ სამართლებრივი სიკეთის მოძღვრებაზე სისხლის სამართალში იხ. Amelung, Knut, Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft, 1972, გვ. 15.

⁴ იხ. Appel, Ivo, Verfassung und Strafe, 1998, გვ. 342.

⁵ იხ. Roxin, Claus, in: Neumann, Ulfried/Herzog, Felix (Hrsg.), Festschrift für Winfried Hassemer 2010, გვ. 578.

ნებულ დოქტრინას შეიძლება სისხლისსამართლებრივი ნორმის განმარტების პროცესში გააჩნდეს უდავოდ მნიშვნელოვანი საორიენტაციო ფუნქცია, თუმცა იგი კანონმდებელს ვერ შეუბოჭავს ქმედების კრიმინალიზაციის დაწესებისას. ზოგადად, საკანონმდებლო ორგანოს გადასაწყვეტია სისხლის სამართლის მოქმედების სფეროს განსაზღვრა შესაბამისი გამონწვევების გათვალისწინებით. ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ მხოლოდ უნდა უზრუნველყოს, რომ სისხლის სამართლის კონკრეტული ნორმა არსებითად შეესაბამებოდეს კონსტიტუციის დებულებებს, დაუნერვლ ზეპოზიტიურ-სამართლებრივ პრინციპებს და ღირებულებათა ობიექტურ წესრიგს. თავის მხრივ, სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფცია არ ითვალისწინებს რაიმე არსებით, განსხვავებულ სტანდარტს, რომელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის შემუშავების დროს.¹⁰ 2008 წლის 26 თებერვლის განჩინებაში ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართალი მოქმედებაში შეიძლება მოყვანილი იქნეს სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად. თუმცა, ამ მხრივ, სასამართლოს მიერ მოაზრებულია მხოლოდ ფორმალური გაგებით სამართლებრივი სიკეთე, როგორც ნებისმიერი ნორმის *ratio legis*. ამასთან, ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო, საკუთარი პრაქტიკით, სისხლის სამართლის უმთავრეს ამოცანად მიიჩნევს საზოგადოებრივი ცხოვრების ელემენტარული ღირებულებების დაცვას. ამ თვალსაზრისით, სისხლის სამართალი გამოიყენება როგორც *ultima ratio*. იგი მოქმედებაში მოდის სწორედ მაშინ, როდესაც განსაზღვრული ქცევის ტიპი სოციალურად აუტანელია და, შესაბამისად, ადამიანთა მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის მისი აღკვეთა განსაკუთრებით საჭიროა.¹¹

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ბოლო პერიოდში დაუგროვდა პრაქტიკა სისხლის-სამართლებრივი ნორმების კონსტიტუციურობის შეფასების კუთხით. მიუხედავად ამისა, ამ გადაწყვეტილებებიდან ერთმნიშვნელოვნად არ იკვეთება სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინის მნიშვნელობა და გავლენა ქმედების კრიმინალიზაციის

პროცესში. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მსგავსად, უთითებს, რომ სისხლის სამართალი გამოიყენება სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვის მიზნით. თუმცა, ამ ნაწილში იგი არ ახდენს სიღრმისეულ ანალიზს, რომელიც ნათელს გახდიდა სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფციის პოტენციალს კანონმდებლის შესაბოჭად.

ქართული კონსტიტუციურსამართლებრივი მართლმსაჯულების პრაქტიკის განზოგადებიდან იკვეთება, რომ კანონმდებელს ფართო მიხედვლების არეალი გააჩნია ქმედების დასჯადობის დაწესებისას. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, „სახელმწიფოს პოლიტიკის სფეროა, რომელიც ქმედების კრიმინალიზაციას მოახდენს და როგორც სასჯელს დააწესებს კონკრეტული ქმედების ჩადენისთვის, რადგან სწორედ ხელისუფლებას უნდა ჰქონდეს ეფექტური შესაძლებლობა, ებრძოლოს კონკრეტული ქმედებებიდან მომდინარე საფრთხეებს და მათი სიმძიმის, სერიოზულობის გათვალისწინებით მოახდინოს მათი კრიმინალიზება, ამასთან, შეარჩიოს პასუხისმგებლობის ის ზომა, რომელიც საკმარისი და ეფექტური იქნება ქმედებიდან მომდინარე საფრთხეებთან საბრძოლველად.“¹² ამასთან, „სამართლებრივ სახელმწიფოში ქმედების კრიმინალიზაციისა და მისი დასჯადობის ფუნქცია მხოლოდ მაშინაა წარმატებული, როდესაც იგი გამოიყენება როგორც *ultima ratio*. საზოგადოების და ადამიანის ინტერესების დასაცავად სისხლისსამართლებრივი ნორმები უნდა გამოიყენებოდეს როგორც უკიდურესი საშუალება, როდესაც ამონურულია სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვის არასისხლისსამართლებრივი საშუალებები.“¹³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, ზოგადად, სისხლის სამართალს და სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვის მიზანს ორგანულად აკავშირებს ერთმანეთთან, თუმცა, გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მსგავსად, მას კონკრეტულად არ უმსჯელია სამართლებრივი სი-

¹⁰ იხ. BVerfGE 120, 224.

¹¹ იხ. BVerfGE 27, 18; იხ. ასევე *Heinrich, Bernd, Strafrecht Allgemeiner Teil*, 6. Auflage, 2019, გვ. 2.

¹² იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ნომბრის N1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე – „საქართველოს მოქალაქე ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

¹³ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნომბრის N1/13/732 გადაწყვეტილება საქმეზე – „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

კეთის დაცვის დოქტრინის კონსტიტუციურ ბუნებაზე და იმ შესაძლო ბოჭვით პოტენციალზე, რომელიც შეიძლება ამ კონცეფციას ჰქონდეს კანონმდებლისთვის სისხლის სამართლის პოლიტიკის შემუშავების დროს.

III. თანაზომიერების პრინციპი

გერმანული მართლმსაჯულების პრაქტიკა, ისევე როგორც გაბატონებული იურიდიული დოქტრინა, ქმედების დასჯადობის დამდგენი ნორმის კონსტიტუციურსამართლებრივ ზღვარს თანაზომიერების პრინციპის შუქზე ხედავს. ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი კანონი, სხვა ნორმებისგან განცალკევებით, თანაზომიერების ნაწილში რაიმე განსხვავებული შეფასების სტანდარტს არ აწესებს. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო, თანაზომიერების პრინციპის მხედველობაში მიღებით, პირველ რიგში, არკვევს, გააჩნია თუ არა გამოსაყენებელ სისხლის სამართლის კანონს ლეგიტიმური მიზანი. ეს უკანასკნელი დაკავშირებულია სამართლებრივი სიკეთის დაცვასთან. თუმცა, კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ აქ მოაზრებულია სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფცია ფორმალური გაგებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმის ლეგიტიმური მიზანი უნდა იყოს იმგვარი მოცემულობა, რომელიც დააკმაყოფილებდა სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინის მატერიალურ შინაარსს. ამ უკანასკნელს კი, არსებული პრაქტიკით, რაიმე კონსტიტუციური დატვირთვა არ გააჩნია საკანონმდებლო საქმიანობის პროცესში.¹⁴ შესაბამისად, ძირითადად, თანაზომიერების სამი ელემენტი (გამოსადეგობა; აუცილებლობა; პროპორციულობა ვინრო გაგებით) იძლევა მაკორექტირებელი შეფასების გაკეთების შესაძლებლობას.

გამოსადეგობის ნაწილში ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რამდენად არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმის შესაბამისად გამოსაყენებელი ღონისძიება ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად ვარგისი საშუა-

ლება.¹⁵ თუ საშუალება მიზნის მიღწევას შეუძლებელს ხდის ან ართულებს, მაშინ იგი გამოუსადეგარია და ვერ დააკმაყოფილებს კონსტიტუციურობის სტანდარტს. სისხლის სამართლის კანონის მეშვეობით, ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად გამოსადეგი საშუალების მოძიებისას, სახელმწიფოს გააჩნია შეფასებისა და მიხედულების ფართო არეალი. თუმცა ეს არ ნიშნავს კანონმდებლის ამოვარდნას კონსტიტუციურსამართლებრივი ჩარჩოებიდან. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციურსამართლებრივად არ არის აუცილებელი, რომ კანონმდებელმა ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად, ყველაზე ოპტიმალური ღონისძიება შეარჩიოს. საკმარისია, რომ გამოყენებული საშუალება, სულ მცირე, აბსტრაქტულ შესაძლებლობას ქმნიდეს დასახული მიზნის პრაქტიკული რეალიზაციისთვის.¹⁶

სისხლის სამართლის კანონის თანაზომიერების ჭრილში შეფასების შემდეგი ელემენტი არის აუცილებლობა. იგი მოითხოვს, რომ კანონმდებელმა სათანადოდ გამოიკვლიოს, რამდენად არის ადამიანის უფლებაში ჩარევა აუცილებელი. ამასთან, ხომ არ არის ნაკლებად ინტერვენციული, სამართლებრივი თუ არასამართლებრივი ხასიათის მექანიზმები ხელმისაწვდომი, რომელიც შესაფერისია დასახული ლეგიტიმური მიზნის, საჯარო ინტერესის მისაღწევად.¹⁷ მოცემულ შემთხვევაში, ფაქტობრივ სირთულეს განაპირობებს შესაძლო ალტერნატიული ინსტრუმენტების შედარებითი ვარგისიანობის შეფასება. ნორმატიული თვალსაზრისით, საკითხის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ განისაზღვროს, რამდენად დაბალია ალტერნატიული საშუალების ეფექტიანობის შანსი.¹⁸ გერმანული მართლმსაჯულების პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო თავს იკავებს ამ საკითხზე სიღრმისეული მსჯელობისგან

¹⁵ იხ. *Bleckmann, Albert*, Begründung und Anwendungsbereich des Verhältnismäßigkeitsprinzips, JuS (Juristische Schulung) 3/1994, 177. იხ. ასევე BVerfGE 120, 224.

¹⁶ იხ. *Grabitz, Eberhard*, Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, AöR (Archiv des öffentlichen Rechts), 98. Band, 1973, 572.

¹⁷ იხ. *კობახიძე, ირაკლი*, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართალი, სამართლის ჟურნალი, 1/2013, 319.

¹⁸ იხ. *Lagodny, Otto*, Strafrecht vor den Schranken der Grundrechte, 1996, გვ. 275.

¹⁴ იხ. BVerfGE 120, 224.

და მას კანონმდებლის მიხედულების ფარგლებში აქცევს.¹⁹ კერძოდ, სასამართლოს შეფასებით, ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად არჩეული საშუალების აუცილებლობის შეფასებისას, აგრეთვე ინდივიდის, საზოგადოების და, ზოგადად, სახელმწიფოს მიმართ შესაძლო საფრთხის პროგნოზირებისას კანონმდებელს გააჩნია მიხედულების იმ ხარისხის ფარგლები, რომელნიც განსახილველი სფეროს ბუნებიდან, საკმარისად სანდო გადაწყვეტილების გამოტანის შესაძლებლობებიდან და „სასწორზე არსებული“ სამართლებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მხრიდან მკაცრად შეზღუდულ ფარგლებში შეიძლება იყოს შეფასებადი.²⁰ გერმანული კონსტიტუციური მართლმსაჯულების ამგვარი მიდგომიდან გამომდინარე, დღემდე არ მოიძებნება გადაწყვეტილებები, როდესაც აუცილებლობის ეტაპზე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმა მიჩნეული იქნა კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ.

სისხლისსამართლებრივი ნორმის კონსტიტუციური შეფასების დროს თანაზომიერების პრინციპის შემდეგი ელემენტი, კერძოდ, ვინრო გაგებით პროპორციულობა განისაზღვრება დამოკიდებულებით მიზანსა და საშუალებას შორის. კანონმდებელმა სისხლის სამართლის პოლიტიკა და მის საფუძველზე შემუშავებული ქმედების დასჯადობის დამდგენი ნორმები პოტენციურ ადრესატებთან თანაზომიერ დამოკიდებულებაში უნდა დასახოს. გამოყენებული ღონისძიება არ უნდა იყოს გადაჭარბებული. ამ თვალსაზრისით, არსებობს ფართო კონსენსუსი, რომ სისხლის სამართლის ბასრი იარაღი და კონკრეტული ქცევის დასჯადობა, როგორც სოციალ-ეთიკური გასაკიცხაობის გამოხატულება, შეიძლება გამოყენებული იქნეს მხოლოდ მშვიდობიანი თანაცხოვრების ხელმყოფი, განსაკუთრებით საზიანო ქმედებების მიმართ.²¹ ყველაზე მეტად სწორედ ამ ეტაპზე ვლინდება პრინციპის – „ბელურებს ზარბაზნიდან არ ესვრიან“ პრაქტიკული გამოხატულება. ადამიანის ძირითად უფლებებში

ჩარევა მისაღწევ ლეგიტიმურ მიზანთან დისპროპორციულ დამოკიდებულებაში არ უნდა იმყოფებოდეს. სწორედ ამგვარად მიიღწევა მატერიალური სისხლის სამართლის დაუსაბუთებელი ექსპანსიის გონივრული შეკავება.²² იშვიათად თუ მოიძებნება გერმანულ სამართლებრივ რეალობაში პრაქტიკა, როდესაც ვინრო პროპორციულობის ეტაპზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმა მიჩნეული იქნა არაკონსტიტუციურად. მიუხედავად ამგვარი შემთხვევების სიმცირისა, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 26 თებერვლის გადაწყვეტილება. აღნიშნული გადაწყვეტილებით, გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 217-ე პარაგრაფი, რომლის მიხედვითაც დასჯად ქმედებას წარმოადგენდა სუიციდის განხორციელებისათვის შესაბამისი პირობების შექმნა, მის განხორციელებაში დახმარება არაერთჯერადად და კომერციული მიზნით. სასამართლოს შეფასებით, გერმანიის ძირითადი კანონით დადგენილი ზოგადი პიროვნული თავისუფლება, როგორც ინდივიდის ავტონომიურობის გამოვლინება, იცავს უფლებას საკუთარი სიცოცხლის განკარგვის თაობაზე. ცალკეულ პირთა გადაწყვეტილება, თავიანთი შეხედულების შესაბამისად განკარგონ სიცოცხლე, როგორც წესი, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მხრიდან იმსახურებს პატივისცემას. სუიციდის თავისუფლება ასევე მოიცავს შესაძლებლობის ქონას, აღნიშნული განხორციელდეს მესამე პირის დახმარებით, თუ ადგილი აქვს მის შემოთავაზებას. თავის მხრივ, არ არსებობს კონსტიტუციური უფლება სუიციდში დახმარების თაობაზე. ხსენებულს აქვს ის პრაქტიკული მნიშვნელობა, რომ პირი ვერ მოსთხოვს ექიმს, ამ უკანასკნელმა, მისი ნებისა და შინაგანი რწმენის გათვალისწინების გარეშე, მონაწილეობა მიიღოს უმტკივნეულო სიკვდილის პროცესში. სასამართლო დამატებით აღნიშნავს, რომ თვითმკვლელობაში ამ ფორმით დახმარების კრიმინალიზაციისას სახელმწიფო მისდევს ლეგიტიმურ მიზანს, დაიცვას სუიციდის მსურველთა ნების ავტონომიურობა და ასევე მათი სიცოცხლე. თუმცა მას მხედველობის არეალიდან არ უნდა გამოორჩეს ამ

¹⁹ იხ. BVerfGE 90, 145.

²⁰ იხ. BVerfGE 90, 145.

²¹ იხ. Vogel, Joachim, Strafrechtsgüter und Rechtsgüter-schutz durch Strafrecht im Spiegel der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, StV (Zeitschrift Strafrechtlicher) 1996, 110, 111.

²² იხ. Lagodny, Otto, Strafrecht vor den Schranken der Grundrechte, 1996, გვ. 275.

უკანასკნელთა ზოგადი პიროვნულობისა და თვითგანსაზღვრის უფლება, რაც კონსტიტუციური დაცვის ღირს ინტერესს წარმოადგენს. შესაბამისად, აუცილებელია ამ პროცესში კოლიდირებულ სამართლებრივ სიკეთეთა ადეკვატური დაბალანსება, რის საფუძველსაც, გასაჩივრებული სისხლის სამართლის ნორმა არ იძლეოდა. ამ მხრივ, მას არ გააჩნდა განმარტების ისეთი რესურსი, რომელიც კონსტიტუციასა და ადამიანის ძირითად უფლებებთან თანხვედრაში იქნებოდა. ამასთან, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს აქვს უფლება, სამართლებრივი რეგულირების ჩარჩოებში მოაქციოს თვითმკვლევლობაში დახმარების განმახორციელებელ ორგანიზაციათა/პირთა საქმიანობა, მათ შორის, სისხლის სამართლის გზით, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მათი საქმიანობის ფორმა საფრთხის ქვეშ აყენებს სუიციდის მაძიებელ პირთა ნების ავტონომიურობას. ამის საპირისპიროდ, გასაჩივრებული ნორმა მთლიანად კეტავდა სივრცეს, რომლის ფარგლებშიც, გაცნობიერებულად მიღებული გადაწყვეტილების საფუძველზე, შეუძლებელია თვითმკვლევლობაში დახმარების გზით, სიცოცხლის განკარგვა.²³ ფაქტობრივად, ეს იყო პირველი საქმე, სადაც ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ თანაზომიერების პრინციპის, უფრო კონკრეტულად, ვინრო პროპორციულობის კონტექსტში არაკონსტიტუციურად ცნო გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის კონკრეტული ნორმა. ასევე აღსანიშნავია, რომ ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო, ცალკეულ შემთხვევაში, ასევე აფასებს იმას, თუ რამდენად არის სახეზე პროცესუალური შესაძლებლობა, რომ სასჯელის მუქარით აკრძალული მცირე მნიშვნელობის უმართლობა მხედველობაში იქნეს მიღებული თანაზომიერების შეფასების დროს.²⁴ შესაბამისად, სასამართლოს გენერალურად, ამგვარი ტიპის უმართლობისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესება იმთავითვე არაკონსტიტუციურად არ მიაჩნია, არამედ აფასებს პროცესუალური კორექტურის შესაძლებლობის არსებობას. აღნიშნული მიდგომა ნაწილობრივ გაკრიტიკებულია. ვინაიდან უკვე მცირე მნიშვნელობის უმართლობისთვის გენერალურად დაწესებული სისხლისსამართლებ-

რივი პასუხისმგებლობა არაპროპორციულია და არ შეიძლება აღმოიფხვრას პროცესუალური გზით, შესაბამისად, ასეთ დროს ნორმა, სულ მცირე, ნაწილობრივ არაკონსტიტუციურია.²⁵

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოც, საკუთარი პრაქტიკის ფარგლებში, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმების კონსტიტუციურობას თანაზომიერების პრინციპის საფუძველზე აფასებს. გერმანული პრაქტიკის მსგავსად, სასამართლო ხაზს უსვამს სისხლის სამართლის სუბსიდიარულ, ფრაგმენტარულ ხასიათს და მის *ultima ratio* ბუნებას. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ცალკე აღებულ ამ ელემენტებს დამოუკიდებელი კონსტიტუციურსამართლებრივი სტანდარტის მდგენელი ფუნქცია არ ენიჭება და ისინი ინტეგრირებულია თანაზომიერების პრინციპში. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე უთითებს სამართლებრივი სიკეთის დაცვის კონცეფციაზე, თუმცა არ მსჯელობს, თუ რა მოთხოვნებს უყენებს ის კანონმდებელს ქმედების კრიმინალიზაციის პროცესში. სამართლებრივი სიკეთე, ძირითადად, მოაზრებულია როგორც ლეგიტიმური მიზანი. ამასთან, სამართლებრივი სიკეთის დაცვის დოქტრინა და ცალკე მისი მატერიალური შინაარსი თუ რა გავლენას ახდენს ლეგიტიმური მიზნის განსაზღვრაზე, ეს საკითხი დღემდე ღიად რჩება. ქართული კონსტიტუციური მართლმსაჯულების პრაქტიკაშიც ყოფილა შემთხვევა, როდესაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმა არაკონსტიტუციურად იქნა მიჩნეული. დავის საგანს წარმოადგენდა საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლთან (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია) მიმართებით (საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება) საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 273-ე მუხლის სიტყვების „ექიმის დანიშნულების გარეშე უკანონოდ მოხმარება“ იმ ნორმატიული შინაარსის კონსტიტუციურობა, რომელიც ითვალისწინებდა პასუხისმგებლობას „ნარკოტიკული საშუალებების, ფსიქოტროპული ნივთიერებების, პრეკურსორებისა და ნარკოლოგიური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონის დანართი №2-ის 92-ე პარიზონტალურ გრაფაში განსაზღვრული ნარკოტიკული საშუალება მარიხუანის მოხმარე-

²³ იხ. BverfG NJW (Neue Juristische Wochenschrift) 2020, 2394.

²⁴ იხ. BVerfGE 90, 145.

²⁵ იხ. მოსამართლე ზომერის განსხვავებული მოსაზრება, BVerfGE 90, 212.

ბისთვის. მოცემულ საქმეში საკონსტიტუციო სასამართლომ, თანაზომიერების კლასიკური სქემის საფუძველზე, განიხილა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმის კონსტიტუციურობის საკითხი. ლეგიტიმური საჯარო მიზნის, გამოსადეგობის და აუცილებლობის იდენტიფიცირების შემდეგ, სასამართლო მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სადავო ნორმა არ აკმაყოფილებდა ვინრო პროპორციულობის კონსტიტუციურ მოთხოვნას. კერძოდ, სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილი გასაჩივრებული წესით ხდებოდა ბლანკეტური ჩარევა პიროვნული ავტონომიის პრივატულ სფეროში. იგი, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე, ადგენდა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას მარისხუანის განმეორებითი მოხმარებისთვის, განურჩევლად იმისა, აღნიშნული ქმედება უქმნიდა თუ არა საფრთხეს საზოგადოებრივ წესრიგს, სხვა პირთა ჯანმრთელობას ან სხვა სამართლებრივ სიკეთეს. შესაბამისად, სადავო ნორმით გათვალისწინებულ რეგულირებაში სასამართლომ ამოიკითხა ადამიანის პირადი ავტონომიით დაცულ სფეროში არაპროპორციული ჩარევა.²⁶

IV. ბრალის პრინციპი

ბრალის პრინციპი ასევე შეიძლება მოაზრებული იქნეს, როგორც სისხლის სამართლის პოლიტიკის განსაზღვრის დროს საკანონმდებლო ორგანოსთვის მიხედულების ფარგლების მბოჭავი მოცემულობა. სხვა ამკრძალავი ნორმებისგან განსხვავებით, სისხლისსამართლებრივი ნორმები ხასიათდება სოციალ-ეთიკური გასაკიცხაობით. სისხლის სამართლის ამკრძალავი ნორმით დადგენილი წესრიგის დარღვევისთვის ინდივიდი იკიცხება. ეს შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც შენარჩუნებული იქნება ბრალის პრინციპის წინაპირობები, რომლებიც კონსტიტუციური რანგისაა. ბრალის პრინციპი, უპირველესად, გაგებულია მისი ფორმალური დატვირთვით, როგორც მოქმედი პირისთვის განხორციელებული ქმედების ინდივიდუალური შერაცხვა. თუმცა შესაძლებელია, რომ ასევე ვი-

საუბროთ ბრალის პრინციპის მატერიალურ ბუნებასა და შინაარსზეც. სოციალ-ეთიკური გაკიცხვა, თავისთავად, უთითებს ბრალის პრინციპის მატერიალურ შინაარსზე. ეს მით უფრო ცხადია, როდესაც ბრალის პრინციპი გამომდინარეობს იმგვარი გარანტიებისგან როგორებიცაა: სამართლის უზენაესობა, ადამიანის ღირსება და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა. სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი ყოველთვის მოიცავს მატერიალური სამართლიანობის ასპექტსაც.²⁷ სისხლის სამართლის მიზნებისათვის, ხსენებული ასევე მოაზრებულია ბრალის პრინციპში.²⁸ შესაბამისად, ეს უკვე პირველი მითითებაა იმისა, რომ მატერიალური სამართლიანობის მოსაზრებები ასევე უნდა იყოს გათვალისწინებული ბრალის პრინციპის არსის სწორად გაგებისათვის, მათ შორის, ღირსების უფლების გარანტიიდან გამომდინარე, დაუშვებელია ადამიანი იქცეს დანაშაულთან ბრძოლის შიშველ ობიექტად, მისი სოციალური პატივისცემის მოთხოვნათა დარღვევით.²⁹ გერმანულ სამართლებრივ დოგმატიკაში გავრცელებული შეხედულებით, ეს განსაკუთრებით ეხება ისეთი ქმედების შემადგენლობებს, რომლებიც, უბრალოდ, მიმართულია საზოგადოებრივი ტაბუს თუ მორალური შეხედულებების დასაცავად.³⁰ მორალური ღირებულებების და საზოგადოებაში გაბატონებული ტაბუს დაცვა კი მოდერნისტული სისხლის სამართლის ამოცანად ვერ იქნება მიჩნეული. პირადი პასუხისმგებლობა გულისხმობს პირის ფაქტობრივ შესაძლებლობას, საკუთარ თავთან დაკავშირებული გადანყვეტილებები, მათ შორის, მისთვის საზიანო და არააგონივრული, მიიღოს დამოუკიდებლად. აქედან გამომდინარეობს, რომ თვითდაზიანების მიყენების შემთხვევები არ შეიძლება იყოს სოციალ-ეთიკური გასაკიცხაობის საგანი. ზემოაღნიშნული საკითხები მჭიდროდაა დაკავშირებული ბრალის პრინციპთან. მათი მხედველობაში მიღებით კი, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმების ლეგიტიმური მიზანი უნდა იყოს მხოლოდ იმგვარი, რომელიც დააკმაყოფილებს ბრალის პრინცი-

²⁷ იხ. BVerfGE 7, 89; BVerfGE 187, 246.

²⁸ იხ. BVerfG NJW 1997, 929, 930; BVerfG NJW 2013, 1058, 1060.

²⁹ იხ. BVerfGE 50, 125.

³⁰ იხ. Hassemer, Winfried, Theorie und Soziologie des Verbrechens, 1973, გვ. 242.

²⁶ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნოემბრის N1/13/732 გადაწყვეტილება საქმეზე – „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

პის მატერიალური შინაარსის მოთხოვნებს.³¹ ბრალის პრინციპს შეუძლია გასცეს პასუხი არა მხოლოდ კითხვაზე, თუ რომელი პოზიციები შეიძლება იყოს დაცული სისხლის სამართლის კანონით. ბრალის ფორმალური შინაარსისა და მისი შერაცხვითი ბუნების გათვალისწინებით, მას ასევე შეუძლია შესაბამისობისა და აუცილებლობის ეტაპზე ნორმატიულად შეზღუდოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმის მოქმედება, განსაკუთრებით, აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტების შემონმების დროს, როდესაც ჯერ კიდევ შორსაა სამართლებრივი ინტერესის დაზიანება და რთულია მატერიალური ბუნებით პირის ბრალეულობაზე მსჯელობა.³² ბრალის პრინციპის მხედველობაში მიღებით, სისხლისსამართლებრივი გზით დასჯადობა შეიძლება გამოირიცხოს გამოსადეგობის ეტაპზე, სამართლებრივი სიკეთისათვის ჯერ კიდევ შორეული საფრთხის არსებობისას.

V. დასკვნა

როგორც სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა, ისე პროპორციულობის პრინციპი, მათი კონსტიტუციურსამართლებრივი განმარტების პირობებში, ვერ უდგენენ კანონმდებელს ცალსახა საზღვრებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამდგენი ნორმების დანესების დროს. სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა უარყოფილია გერმანული პრაქტიკით, მაშინ, როდესაც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მის კონსტიტუციურსამართლებრივ მნიშვნელობაზე ჯერჯერობით არ უმსჯელია სიღრმისეულად. თანაზომიერების პრინციპის ფარგლებში პრობლემურია კანონმდებლისთვის ფაქტობრივად შეუზღუდავი დისკრეციის მინიჭება სისხლისსამართლებრივი ნორმებით მისაღწევი ლეგიტიმური მიზნის განსაზღვრის დროს. მატერიალური სისხლის სამართლის სუბსიდიური და ფრაგმენტული ხასიათი ვლინდება მხოლოდ თანაზომიერების ცალკეულ ელემენტებში, ერთობლივი მსჯელობის კონტექსტში და მათ ცალკე და-

მოუკიდებელი კონსტიტუციური მნიშვნელობა არ ენიჭება იმ საკითხის იდენტიფიცირებისთვის თუ, ზოგადად, რა ტიპის ქმედების დასჯადობის უფლებამოსილება აქვს კანონმდებელს.

სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინისა და თანაზომიერების პრინციპის გამიჯვნის, მათი ურთიერთშეპირისპირების ფონზე ყურადღების მიღმა რჩება ბრალის პრინციპი, რომელიც არსებული პრაქტიკით მხედველობაში მიიღება მხოლოდ სასჯელის კონსტიტუციურობის შეფასების ნაწილში. შესაბამისად, ნაკლებ დატვირთვას იძენს მისი მატერიალური შინაარსი და ამ შინაარსის გავლენა დასჯადობის დამდგენი სისხლისსამართლებრივი ნორმების კონსტიტუციურობის შეფასებაზე. ერთი რამ კი ცხადია, რომ, როგორც სამართლებრივი სიკეთის დოქტრინა და თანაზომიერების პრინციპი, ასევე ბრალის პრინციპი მოითხოვს უფრო სიღრმისეულ კვლევას იმისთვის, რომ კანონმდებლისთვის უფრო მკაფიო გახდეს ის კონსტიტუციური ჩარჩო, რომლის ფარგლებშიც მას თავისუფლად შეუძლია, რომ გაატაროს შესაბამისი სისხლის სამართლის პოლიტიკა.

³¹ იხ. *Kaspar, Johannes, Verhältnismäßigkeit und Grundrechtsschutz im modernen Präventionsstrafrecht*, 2014, გვ. 270.

³² იხ. მოსამართლე *გრასჰოფის* განსხვავებული მოსაზრება BVerfGE 90, 199.